

דף שבועי

בס"ד

פרשות צו, תשפ"ג, מספר 1514

שביעי של פסח – לא בגלל קריעת ים סוף!

יוסף פריאל

כלומר, עוד לפני יציאת מצרים נצטוונו על היום השביעי. אז מה עניינו?

טרם שנענה על כך עלינו להתעכב על המקורות השני והחמישי שהובאו:

"שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מִצֶּמֶת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חַג לָהּ" (שמ' יב:טז).

חזקוני שואל: "חז"ק (=חזקה קושייתית)¹ אמאי לא הזכיר שם לחוג את יום הראשון? כלומר, הבעיה קיימת גם מצידה השני, לא רק שביעי של פסח סתום!

הרב ערן דאום² הציג מקבילות רבות בין הניסים שקרו בקריעת הים בשביעי של פסח לבין הניסים שקרו בליל יציאת מצרים. לדעתו, "שביעי של פסח" הוא השלמת חג היציאה ממצרים, דבר המחייב ציון חגיגי, ומכאן הביטוי "חג".

אך גם על פי דרכו נותרת השאלה בעינה: הרי הציווי לחגוג את היום השביעי קדם לקריעת הים?

גם המקור החמישי ייחודי ומעניק ליום השביעי מעמד של "עצרת":

"וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצַרְתָּ לָהּ אֶל־לֶחֶידָךְ לֹא תַעֲשֶׂה מְלֶאכֶתָּה" (דב' טז:ח).

אנו מכירים את הביטוי "עצרת" משמיני של סוכות (וי' כו:לו; במ' כט:לו), אך רק כאן המושג מופיע בקשר לחג הפסח. אם כן, מהי מהותו? רוב הפרשנים דנו בעקבות הבבלי (פסחים קכ ע"א) בשאלה, באשר לחובה של אכילת מצה ביום השביעי, ולמעשה בכל ששת הימים האחרונים של החג, אך רק הרמב"ן פתח פתח לייחוד מהותי של יום זה. לאחר שהביא כמה פירושים, כתב:

** הדברים מוקדשים לע"נ אליקים (בן טובה) דורפצאון, האב שגידלני, במלאת שנה לפטירתו.

- 1 לביאור המושג "חזק" אצל חזקוני ראו בספרי הלב יודע, אלון-שבות תשפ"ב, עמ' 163-166.
- 2 הרב ערן דאום, רב קהילת השמשוני במודיעין. דבריו אלה פורסמו באתר "כיפה" ב-08/04/07.

בסופו של חג הפסח נציין את "שביעי של פסח". נקרא בתורה את שירת הים, חלקנו אף יצאו בליל החג לים ויקראו שם את "שירת הים", או יקראו בבית הכנסת את "סדר לליל שביעי של פסח" מתוך "קריאי מועד" הנהוג בקהילות הספרדיות. אך המנהגים הללו מעוררים שאלה גדולה; וכי קריעת ים-סוף היא מהותו של שביעי של פסח?

עיון בפסוקים המדברים על החג שוללים זאת מכול וכול. פעמיים הוזכר "שביעי של פסח" בפרקי המצוות (שמות יב-יג) ערב יציאת מצרים; פעם אחת בפרשת המועדות בספר ויקרא; פעם נוספת בפרשת המוספים בספר במדבר, ופעם נוספת בפרשת המועדים בספר דברים. ובכל המקומות הללו מוזכר רק "מקרא קודש" ללא נימוק.

• שמות יב:טז: "וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ" (קריאת התורה בפרשת החודש).

• שמות יג:ו: "שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מִצֶּמֶת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חַג לָהּ" (קריאת התורה בחוה"מ).

• ויקרא כג:ח: "בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ" (קריאת התורה בחוה"מ).

• במדבר כח:כה: "וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יְהִי לָכֶם כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ" (נקרא כמפטיר לשביעי של פסח).

• דברים טז:ח: "וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצַרְתָּ לָהּ אֶל־לֶחֶידָךְ לֹא תַעֲשֶׂה מְלֶאכֶתָּה" (פרשת ראה).

* הרב ד"ר יוסף פריאל, מרצה לזמר העברי והקשרו לתנ"ך לתרבות, להיסטוריה ולמוסיקולוגיה, בביה"ס ללימודי יסוד ביהדות, בעל פינת הרדיו "השיר בפרשה" ב"כאן מורשת".

על פי דרכנו, זוהי מהותו של "שביעי של פסח": ליצור "מקרא קודש" גם תוך כדי תהליך הבריאה של העם וחירותו, כמו שהיה בתהליך הבריאה של העולם.

ומה עם "קריעת ים-סוף"? אכן, זהו המוקד שהפך להיות⁵ המרכז של היום הזה. כך התפילה, סדר הלילה שהוזכר, קריאת התורה, ההפטרה והפיוטים. ומדוע זה קרה?

הרב כי-טוב אומר ב"ספר התודעה"⁶ שהתורה ידעה מראש ש"שביעי של פסח" יהיה יום קריעת ים-סוף, אך לא אמרה זאת מן הטעם ש"שאיין הקדוש ברוך הוא שמח במפלתן של רשעים" (מדרש אגדה [בובר] בשלח יד, כ, ועוד). לכן העלימה התורה את הטעם, עד שנחשף מעצמו.

לדעתנו, זהו הסבר דרשני שמוקשה משני פנים: ראשית, וכי לא כללה יציאת מצרים את מכתן של הרשעים בעשרת המכות (ואולי הרבה יותר, כפי שעולה מן ההגדה של פסח⁷)? שנית, יש מדרשים רבים שאומרים שהקב"ה שמח במפלתן של רשעים, כגון:

"לְכוּ נְרַנְנָה לַה' נְרִיעָה לְצֹרֵר יִשְׁעֵנו" (תה' צה:א) – זהו שאמר הכתוב "רְנִי בַת צִיּוֹן הֲרִיעוּ יִשְׂרָאֵל" (צפ' ג:יד), על איזה דבר "הִסִּיר ה' מִשְׁפָּטֶיךָ פְּנֵה אֵיבֶךָ" (שם טו) – הכול שמחים במפלתן של רשעים" (מדרש תהלים שם).

כך שאנו לא נלך בדרכו, ונניח שברגע שהיה נס קריעת הים, באה עוצמתו ועטפה את היום השביעי עד שלא הורגשה יותר המהות הרוחנית של היום.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

5 תהליך דומה קרה ל'שמיני עצרת' שאיבד את זהותו לאחר החורבן, וחג "שמחת תורה" הפך להיות מוקד היום, כפי שכתב אברהם יערי בספרו **לתולדות חג שמחת תורה**, ירושלים תשכ"ד.

6 אליהו כי-טוב, **ספר התודעה**, ירושלים תשל"ו, עמ' רכט.
 7 רבי אליעזר אומר: מנין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של ארבע מכות? ... רבי עקיבא אומר: מנין שכל מכה ומכה שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים היתה של חמש מכות?

"ועל דרך האמת עצרת היא כנסת ישראל, ובא ללמדנו סוד היום"; סתם ולא פירש. ואכן, כשהרמב"ן כותב על "דרך האמת", הוא רומז לענייני קבלה.³

ייתכן שהרמב"ן, בהזכירו את "כנסת ישראל" – מושג המגיע מהזוהר ומגדיר את עם ישראל, רומז לדבר הבא: יש להניח שעניינו של היום השביעי, הוא ליצור הקבלה בין בריאת העולם לבין בריאת עם ישראל. על ידי ציון היום השביעי של פסח כמקודש, אנו בעצם נותנים היבט של בריאה ליציאת מצרים שבה נברא עם ישראל.

בכמה מקומות אמרו חז"ל, למשל במסכת גרים פ"א ה"א: "שלא נברא העולם אלא בשביל ישראל, ולא נקראו בניו למקום אלא ישראל, ואין חביבין לפני המקום אלא ישראל". כלומר, יצירת עם ישראל היא מהותית בבריאת העולם, כי היא אחת ממטרות הבריאה. התורה מקבילה בין שבעת ימי הבריאה, שהשביעי בהם קודש, ויוצרת "מקרא קודש" גם ביום השביעי ליצירת עם ישראל.

ויותר מכך: רשימת המצוות שנצטוו בהן ישראל ערב יציאת מצרים פותחת ב"הַחֲדָשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשׁוּ חֲדָשִׁים" (שמ' יב:ב). מה כל כך חשוב במצווה זו, שהיא המצווה הראשונה שניתנה לנו כעם? על כך עונה ר' עובדיה הרופא מספורנו:

מכאן ואילך יהיו החדשים שלכם, לעשות בהם כרצונכם, אבל בימי השעבוד לא היו ימיכם שלכם, אבל היו לעבודת אחרים ורצונם, לפיכך ראשון הוא לכם לחדשי השנה. כי בו התחיל מציאותכם הבחירי.

זה ההבדל בין בן חורין לעבד: העבד אינו אדון על זמנו! הוא תלוי לחלוטין באדונו, הקובע לו מתי יעבוד ומתי ינוח, ולזמן אין שום משמעות לגביו. כביטוי ליציאה מעבדות לחירות מצטווה עם ישראל קודם כול ליצור לעצמו לוח ולחדש חודשים. כלומר, מעתה הוא שולט על הזמן, ולכן מצווה זו משרתת על יציאת מצרים.⁴

נשוב עתה ל"שביעי של פסח". העם יכול אולי לומר לעצמו: הנה אני בן חורין לעשות ככל העולה על רוחי; אני שולט בזמן, שהרי על כך צוית! באה התורה ואומרת: אתה שולט בזמן אך במגבלות שא-לוהים קובע לך: שישה ימים תצא לחירות, ואת השביעי תקדש כי כך פועל הרצון הא-לוהי, שהשביעי הוא קודש.

3 ראו למשל את ספרו של משה הלברטל, **על דרך האמת: הרמב"ן ויצירתה של מסורת**, ירושלים תשס"ו; אביגיל ראק, "רמב"ן, בתוך: **מפרשי התורה**, ירושלים 2021, עמ' 234-235.

4 הרב יוסף דוב סולובייצ'יק האריך בסוגיית החשיבות של ספירת הזמן לאדם היהודי. ראו ספרו: **זמן חירותנו**, תרגם אביגדור שנאן, ניו-יורק 2007, עמ' 171-179.